

- афекту, закладеного у базисній схемі у вигляді емоційного переживання, який наповнює увесь семантичний простір проблеми клієнта.

Із зазначеного стає очевидним, що психологічний вплив, який здійснює психолог в процесі психологічного консультування, змінює семантичний простір проблеми клієнта, у результаті чого відбувається перетворення базисної схеми та усунення афективної насиченості, що, зрештою, допомагає психологу у вирішенні проблеми клієнта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горностай П.П., Васьяковская С.В. Теория и практика психологического консультирования. – К.: Наукова думка, 1996. – 255 с.
2. Абрамова Г.С. Введение в практическую психологию. – М.: Мысль, 1997. – 280 с.
3. Петренко В.Ф. Психосемантика сознания. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 207 с.
4. Шмелев А.Г. Психологическая обусловленность индивидуальных различий в понимании значения слова // Исследование проблемы речевого общения / Под ред. Петренко В.Ф. – М.: МГУ, 1989. – 250 с.
5. Бек А. Техники когнитивной психотерапии // Московский психотерапевтический журнал. – 1996. – № 3. – С. 49-68.
6. Бек А. Когнитивна терапия депрессий // Московский психотерапевтический журнал. – 1996. – № 3. – С. 69-92.
7. Эллис А. Когнитивный элемент депрессии // Московский психотерапевтический журнал. – 1994. – № 1. – С. 14-29.

УДК 37.018.262 : 341.231.14 – 053.2

ЗМІСТ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ З БАТЬКАМИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ УСВІДОМЛЕНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРАВ ДИТИНИ

Шевченко Н.Ю., к. пед. н., ассистент

Запорізький національний університет

У статті розкривається зміст просвітницької роботи щодо формування усвідомленого ставлення батьків до прав дитини відповідно до трьох компонентів: когнітивного, емоційно-мотиваційного та поведінкового.

Ключові слова: просвітницька робота, просвітницька робота з батьками, права дитини.

Шевченко Н.Ю. СОДЕРЖАНИЕ ПРОСВЕТИТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ С РОДИТЕЛЯМИ ПО ФОРМИРОВАНИЮ ОСОЗНАННОГО ОТНОШЕНИЯ К ПРАВАМ РЕБЕНКА / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье раскрывается содержание просветительской работы по формированию осознанного отношения родителей к правам ребенка в соответствии с тремя компонентами: когнитивного, эмоционально-мотивационного и поведенческого.

Ключевые слова: просветительская работа, просветительская работа с родителями, права ребенка.

Shevchenko N. U. THE CONTENTS OF EDUCATIONAL WORK WITH PARENTS BY FORMING OF PARENTS CONSCIOUS ATTITUDE TO CHILDREN RIGHTS / Zaporizhzhya national university, Ukraine.

The article consist of the description the contents educational work with parents by forming of parents conscious attitude to children rights in three components: the cognitive, the emotional-motivational and the behavioral.

Key words: educational work, educational work with parents, children rights.

Захист дитини в період її морального та духовного становлення як особистості, засвоєння загальнолюдських цінностей є одним із основних завдань у формуванні стратегії розвитку нашої держави.

Уперше знайомство майбутнього громадянина держави із правами людини відбувається в сім'ї, яка є первинним та основним виховним середовищем дитини, де формується система цінностей та норм поведінки, де дитина вчиться бути відповідальною особистістю та громадянином; а батьки виступають прикладом та вихователями правової культури. Отже, спочатку батьки повинні бути обізнані щодо особливостей реалізації прав дитини та нести приклад поведінки, що побудована на правових засадах.

Одним із найбільш ефективних шляхів формування усвідомленого ставлення батьків до прав дитини, на нашу думку, є просвітницька робота з батьками, яка є насамперед цілеспрямованою.

Дослідженнями у сфері навчання та просвітницької роботи з батьками займаються як українські, так і зарубіжні науковці. Роботи сучасних науковців присвячені проблемі психології сім'ї, тактиці сімейного виховання: С. Ковальов, А. Кошельова, А. Петровський, А. Співаковська, Г. Філіпова, О. Шаграєва та інші. Достатньо вивчені шляхи зростання педагогічної культури батьків: І. Гребенніков, О. Зверева, В. Котрило, Є. Наседкіна, Р. Серезникова та інші. Серед українських науковців питання просвітницької роботи з батьками та формування усвідомленого батьківства розглядаються в працях Т. Алексеєнко, О. Безпалько, Л. Буніної, Л. Волинець, І. Зверєвої, А. Капської, О. Кононко, Г. Лактіонової, М. Московки, С. Товстоухової, І. Трубавіної та інших.

Метою нашої статті є визначення змісту просвітницької роботи з батьками щодо формування усвідомленого ставлення до прав дитини та опис його компонентів.

Взагалі, просвіта – це різновид освітньої діяльності, яка розрахована на більшу, звичайно не розчленовану на стійкі навчальні групи, офіційно зареєстровану та неоформлену аудиторію. Основне завдання – широке розповсюдження знань та інших досягнень культури, що сприятимуть правильному розумінню життя в цілому та його окремих боків, а також пропаганда тих чи інших ідей, їх впровадження у свідомість людей з метою залучення та участі в їх втіленні [1, 127].

Просвітницька робота з батьками - це напрямок соціально-педагогічної роботи з сім'єю, що стосується організації освітньої діяльності батьків з метою підвищення їхньої педагогічної культури та виховного потенціалу.

Загальною метою просвіти батьків є усвідомлення ними пріоритетності своєї ролі та оволодіння механізмами створення доброзичливого сімейного середовища для розвитку та формування дитини як особистості. Виховання дитини в сім'ї має спрямовуватися на оволодіння нею певною системою цінностей та норм поведінки, які ґрунтуються на повазі до прав, свобод людини і громадянина, та підготовку дитини до свідомого життя в соціально правовому суспільстві.

Сьогодні в Україні та закордоном [2] вже існує певна система просвітницької роботи з батьками. Нами був проаналізований вітчизняний досвід діяльності соціальних служб та громадських організацій. Можна визначити такі категорії батьків, як об'єктів просвітницької роботи [3, 111-112]:

1. Потенційні батьки (які ще не мають дітей).
2. Батьки, які очікують дитину (вагітні матері).
3. Молоді батьки (мають дітей віком від 0 до 10 років).

4. Батьки зрілого віку (мають дітей від 0 до 18 років).

Із кожною категорією батьків працюють різні спеціалісти, які є представниками відповідних соціальних інститутів. Досвід просвітницької роботи з батьками в Україні нараховує велику кількість просвітницьких програм для батьків. Результати аналізу цього досвіду висвітлені в Таблиці 1.

Зміст просвітницької роботи з батьками по формуванню усвідомленого ставлення до прав дитини можна представити як єдність когнітивного, емоційно-мотиваційного та поведінкового компонента.

Таблиця 1

Зміст просвітницької роботи з батьками

Категорії батьків	Соціальні інститути (суб'єкти)	Зміст роботи та програми	Форми роботи
Потенційні батьки(які ще не мають дітей).	ЦССМ, громадські організації, заклади освіти та виховання, медичні заклади	Підготовка молоді до сімейного життя. “Етика і психологія сімейного життя”, “Мамина школа”, “Школа молодих” та інші.	Лекторії, групові заняття, індивідуальні консультації.
Батьки, які очікують дитину (вагітні матері).	ЦССМ, громадські організації, медичні заклади	Підготовка подружжя до народження дитини. “Формування навичок усвідомленого батьківства”.	Лекторії, групові заняття, індивідуальні консультації.
Молоді батьки(мають дітей віком від 0 до 10 років).	ЦССМ, громадські організації, заклади освіти та виховання, центри сімейного виховання	Робота з молодією сім'єю з стабілізації сімейних стосунків. Просвітництво батьків, інформація про права сім'ї й права дітей. Про-філактика насильства в сім'ї. Клуб для молодих батьків “Проблема”, “Усвідомлене батьківство – як умова пов-ноцінного розвитку дитини” та інші.	Групові, індивідуальні консультації, курси, семінари, клуби, круглі столи, консультпункти, клуби молоді сім'ї, „гарячі” телефонні лінії та інші.
Батьки зрілого віку (мають дітей від 0 до 18 років).	Громадські організації, заклади освіти та виховання, центри сім'ї	Допомога батькам у розв'язанні різноманітних проблем сімейного виховання. Просвітництво батьків, інформація про права сім'ї в суспільстві й права дітей у сім'ї. Школи батьківської підтримки. “Ми будемо нормальні стосунки”. “Батьки і діти”, “Формування навичок батьківської компетентності” та інші.	Групові, індивідуальні консультації, курси, семінари, клуби, круглі столи, консультпункти, клуби молоді сім'ї, „гарячі” телефонні лінії та інші.

Когнітивний компонент змісту просвітницької роботи з батьками характеризується певною сукупністю знань, що можна розглядати такими блоками:

1. Дитина як суб'єкт права (взаємозв'язок прав людини з правами дитини, історія виникнення прав дитини, сутність та підходи до філософського розуміння прав дитини, сукупність потреб, прав та обов'язків дитини взагалі, та зокрема – в сім'ї, характеристика прав дитини, регламентованих у міжнародному та українському законодавстві, роль та місце прав дитини в сучасному суспільстві).
2. Ставлення батьків до прав дитини (роль батьків у вихованні правосвідомої та повноправної особистості, фактори формування ставлення батьків до дитини, особливості та типи ставлення батьків до дитини, права та обов'язки батьків щодо виховання дитини, вимоги до особистості батьків, шляхи формування усвідомленого батьківства).
3. Сім'я як середовище реалізації прав дитини (можливості сім'ї щодо реалізації прав дитини, типи порушення прав дитини в сім'ї та засоби їх попередження, причини та наслідки порушення прав дитини в сім'ї, умови та механізми реалізації прав дитини в сім'ї, моделі взаємовідносин у сім'ї та стилі виховання дитини, що сприяють реалізації її прав).

Виділені блоки теоретичного напрямку просвітницької роботи з батьками можуть складати самостійну навчальну просвітницьку програму або частину будь-якої іншої програми навчання батьків; та навчальний матеріал (різноманітні види інформаційних матеріалів для батьків; листівки, брошури, відеороліки та інші).

Емоційно-мотиваційний компонент змісту просвітницької роботи з батьками зумовлений необхідністю формування системи емоційно-оцінних ставлень батьків до прав дитини й можливостей дотримання їх у власній сім'ї. Ці ставлення тісно пов'язані із такою важливою якістю особистості батьків як відповідальність, оскільки саме відповідальність постає як результат інтеграції всіх психологічних функцій особистості: суб'єктивного сприйняття навколишнього світу, оцінці власних чуттєвих ресурсів, емоційного ставлення до обов'язку, волі [4, 240]. Відповідальність не зводиться лише до взятих батьками на себе зобов'язань, дисциплінованості, бо не розкриває всієї психологічної сутності. Слово "відповідальність" не зводиться також до обов'язку, оскільки обов'язок – поняття із сфери несвободи, а відповідальність тісно пов'язана з розумінням свободи. Відповідальність – не нав'язаний суспільством обов'язок для батьків, а відповідь на звернене до батьків прохання, яке відчувається як власна турбота. Відповідальність батьків у прямому розумінні – це повністю добровільний акт, відповідь на потреби дитини, виражені або не виражені. Бути "відповідальним" означає бути вільним і готовим відповісти. Специфіка відповідальності батьків виявляється саме в емоційно-мотиваційній сфері, у якій детермінується поведінка батьків, бо саме в ній визначаються особливості їх поведінки і діяльності на основі усвідомлення, прийняття ними факту залежності життєдіяльності батьків у сім'ї від суспільних цілей та цінностей, що і визначає ставлення батьків до обов'язку щодо дитини і до наслідків своєї поведінки.

До основних показників батьківської відповідальності по відношенню до реалізації прав дитини в сім'ї належать:

1. Розуміння та усвідомлення важливості дотримання і виконання своїх обов'язків.
2. Передбачення можливих труднощів у виконанні доручень.
3. Планування способів подолання цих труднощів.
4. Позитивне переживання завдань та очікування радості від виконання обов'язків.
5. Сприйняття необхідності відповідати за виконання завдання, зобов'язань.
6. Самоорганізація діяльності та поведінки, спрямованих на виконання зобов'язань.

7. Постійність прояву такої поведінки.

Для функціонування відповідальності батьків важливе значення мають моральні компоненти їх свідомості як специфічні засоби моральної інтеграції реальності, через що батьки сприймають дійсність і себе в її системі. У ролі цих компонентів виступають такі складові, як моральна самооцінка, цінності, ідеали, почуття і переживання [5, 12].

Батьки як суб'єкти відповідальності характеризуються можливостями забезпечення своєї відповідальної поведінки:

- мотиваційні, когнітивні, вольові та психофізіологічні можливості;
- звички, навички, вміння, загальна компетентність і компетентність у конкретній ситуації;
- потенційна мотивація відповідальної поведінки.

Загальними механізмами забезпечення відповідальної поведінки є саморегуляція мотивації та поведінки, свідомість, самосвідомість і мораль. Отже, відповідальність як інтегральна властивість особистості батьків реалізується у відповідальній поведінці із залученням багатьох атрибутів, якостей та рис особистості.

З огляду на специфіку діяльності батьків щодо створення умов реалізації прав дитини в сім'ї треба окремо зупинитись на важливих якостях особистості батьків, які безпосередньо впливають на ефективність та успішність цього процесу. Виходячи з особливостей ставлення людини до прав інших людей, можна визначити три базисні якості особистості, наявність яких є обов'язковим та необхідним підґрунтям поваги до прав дитини (толерантність, активність, асертивність).

Толерантність розглядається як терпимість батьків до думок, почуттів та поглядів дитини, як сприйняття та прийняття дитини такою, якою вона є. Ця якість проявляється тоді, коли батьки дозволяють робити дитині свої власні помилки, робити вибір того, що є найкращим для дитини, а не для батьків за їх думкою.

Важливим складовими толерантності як складної соціально-педагогічної категорії можна вважати педагогічну етику й такт, які в дійсності виражаються дуже різнобічно і є наслідком глибини й розвиненості психолого-педагогічного мислення, вольової підготовки, загальної культури батьків. Етичні норми втілюються в індивідуальній діяльності батьків, у їх толерантності, що характеризується гнучкістю й обґрунтованістю застосування засобів, прийомів і форм взаємодії з дітьми, вдумливим, уважним підходом до запитів та інтересів дітей, неквапливістю й домірністю висновків у їх оцінці.

Суспільна та особистісна активність батьків розглядається як здатність батьків до творчості, вольових актів, спілкування з дитиною; це постійне прагнення батьків до самовдосконалення своєї особистості, підвищення рівня педагогічної культури, що сприяє створенню належних умов для реалізації дитиною своїх прав у сім'ї та покращує і підвищує рівень виконання батьками своїх прав та обов'язків по відношенню до дитини. Суспільна активність проявляється в діяльному відношенні батьків до життя суспільства, у якому вони виступають як ініціативні носії та провідники норм, принципів та ідеалів суспільства. Це складна морально-вольова якість особистості, яка передбачає наявність інтересу, відповідальність по відношенню до прав дитини, вимогливість до себе та готовність виконання батьківських обов'язків.

Асертивність (впевненість у собі), яка виражається в задоволенні своїх потреб, інтересів, бажань і є однією з природжених властивостей, яка притаманна будь-якому живому організмові. Асертивність передбачає, що батьки знають, чого вони бажають і чого не бажають у конкретній ситуації, можуть чітко сформулювати – без страху, невпевненості, напруження, іронії, сарказму та інших форм нападу на протилежну

сторону. Батьки, які ведуть себе асертивно, діють не на шкоду комусь, утверджують права інших людей, але при цьому не дозволяють обмежувати себе. Якщо інтереси зіткнулися, такі батьки здатні домовитися і знайти компромісне рішення, що задовольнить обидві сторони. Асертивність як якість особистості визначає не тільки особливості поведінки, а й адекватний емоційний стан. Наявність цієї якості в батьків передбачає, що вони мають думку про себе й свою поведінку, оцінюють себе реалістично, а це добра база для набуття будь-якої навички, необхідної в контактах з дитиною. Коли батьки знають свої права, вміють визначати свої власні потреби та відстоювати їх, тоді вони є спроможними навчити цьому дітей та з повагою відноситися до їх прав.

Сутність поведінкового компонента змісту просвітницької роботи з батьками складають батьківські вміння та модель поведінки, що базується на найсприятливішому стилі виховання дитини (демократичному та партнерському).

На основі аналізу наукових джерел ми визначили поняття та структуру батьківських умінь. Уміння – це здатність людини результативно, з належною якістю і у відповідний час (ефективно) виконувати роботу (реалізовувати процес та певні дії) у нових умовах. Будь-яке уміння включає уявлення, знання, навички концентрації, розподілу і переключення уваги, навички сприйняття, мислення, самоконтролю і регулювання процесу діяльності [6, 23]. Батьківські вміння – це набута батьками здатність до взаємодії з дітьми, заснована на актуалізації знань і навичок, творчому використанні форм і методів виховання.

Важливо відмітити, що життєві сімейні вміння і навички відбивають у сімейному спілкуванні і життєдіяльності її членів всі елементи зобов'язань щодо прав членів сім'ї в родині: поважати, захищати і втілювати [7, 29].

Це означає, що життєві сімейні вміння та навички повинні відбивати:

- а) зміст прав членів сім'ї в родині;
- б) власне позитивне ставлення до цих прав (аспект поваги).

Узявши за основу класифікацію, запропоновану І. Пінчук [8] та І. Трубавіною [7], ми виділили три групи умінь:

1. Комунікативні вміння.
2. Управлінські вміння.
3. Уміння прийняття рішень і критичне мислення.

Другою складовою поведінкового компоненту змісту просвітницької роботи з батьками є використання найсприятливішого стилю виховання батьків (демократичного, авторитетного), який відображається у моделі поведінки батьків щодо дитини та включає до себе всі компоненти батьківства та батьківські знання, вміння, навички.

Стиль сімейного виховання – це спосіб взаємодії між батьками та дітьми, що виявляється в ступені їх взаєморозуміння, участі у вирішенні спільних проблем, спільності світогляду та в змісті почуттів один до одного [1, 256]. На нашу думку, домінування саме авторитетного та демократичного стилів виховання в сім'ї сприяє реалізації прав дитини.

Отже, підсумовуючи, можна зазначити, що до змісту просвітницької роботи з батьками увійшли, по-перше, сукупність знань про права дитини, які ми об'єднали в три блоки: дитина як суб'єкт права, ставлення батьків до прав дитини та сім'я як середовище реалізації прав дитини; по-друге, перелік якостей особистості, що безпосередньо пов'язані із системою її емоційно-оцінних ставлень, до якого ми включили відповідальність та толерантність, суспільну і особистісну активність, асертивність, які

є підґрунтям поваги до прав дитини; по-третє, сукупність умінь, які ми представили в трьох групах: комунікативні та управлінські уміння, вміння прийняття рішень і критичне мислення, найсприятливіші стилі батьківського виховання (демократичний, авторитетний), що відображаються в моделі поведінки батьків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Словарь по социальной педагогике: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. Л.В. Мардахаева. – М.: Академия, 2002. – 368 с.
2. Буніна Л.М. Формування у молодих сімей навичок усвідомленого батьківства засобами соціально-педагогічної підтримки в Північній Ірландії: Дис... канд. пед. наук: 13.00.05 – Луганськ, 2005. – 212 с.
3. Заверико Н.В., Шевченко Н.Ю. Просвіта батьків як ціннісна парадигма освіти в контексті євроінтеграції // Педагогічні шляхи реалізації загальноєвропейських цінностей у системі освіти України: Зб. наук. праць / За заг. ред. Г.Є. Гребенюка. – Харків: Стиль Іздат, 2005. – С. 110-114.
4. Муздыбаев К. Психология ответственности. – Л.: Наука, 1983. – 240 с.
5. Савчин М.В. Психологія відповідальної поведінки. – К.: Україна-Віта, 1996. – 203 с.
6. Козаков В.А. Психологія діяльності та навчальний менеджмент: Підручник. – Ч.І. Психологія суб'єкта діяльності. – К.: КНЕУ, 2000. – 243 с.
7. Трубавіна І.М. Соціальний супровід неблагополучної сім'ї. Науково-методичні матеріали. – К.: ДЦССМ, 2003. – 86 с.
8. Пінчук І.М. Формування навичок здорового способу життя та навчання здоров'ю на життєвих прикладах. / Матеріали доповідей на Міжнародній науково-практичній конференції “Соціальна робота в Україні на початку ХХІ століття: проблеми теорії і практики. – К.: НПУ – ДЦССМ, 2002. – С. 19-34.